

КОЉА МИЋЕВИЋ (1941–2020)

КОЉА МИЋЕВИЋ

ДАНТЕОВО ТЕЛО

ЗАОБИЛАЗАН НАЧИН
ДА УЋЕТЕ У КОМЕДИЈУ

НАЧИНИТИ ОД МАЊКА... ВИШЕ

Дантеов час анатомије

Последњи, 142. стих певања V *Пакла* један је од оних најпознатијих стихова *Комедије*:

E caddi come corpo morto cade,
И њадох како њело мрљиво њагне,

који се лако памти, као и неки други, на пример онај којим почиње цела *Комедија*:

Nel mezzo del cammin' di nostra vita,
На њола њуџа наџеџа живоџа,

или онај урезан црним словима на улазним вратима *Пакла*:

Lasciate ogne speranza voi ch'intrate,
Нек не уђе њу ком је нага мила.

Чуо сам како те стихове понекад наглас цитирају и они који уопште не говоре италијански!

Али исписујући овај завршни стих певања V *Пакла* – *И њадох...* – након узбудљивог разговора с Франческом да Римини и свега што му је она поверила о забрањеној љубави према своме деверу Паолу Малатести, Данте мора да је снажно осетио помањкање, у тосканском језику, риме са речи *согро*, *њело*. Јер, слéдећи свој римагинацијски систем – имагинирање помоћу римā – извесно је

да би ту главну реч завршног стиха ставио на крај певања, да би тако истакнуо њену вредност – поступак који је толико приметан на многим другим местима *Комегије* – и у том случају његов стих би изгледао нешто друкчије. Али није било ниједне друге риме, а није био тренутак да, на пример, искује неку нову реч, што би било изводиво са зодијачким знаком Scorpio који би контракцијом могао постати Scorpo.¹

Али заиста не знам како би Данте увео тај астролошки знак у певање V, на месту где би то било не готово немогућно него непотребно, чак депласирано. Тим пре јер Данте кроз целу *Комегију* „уткива” у свој текст зодијачке знаке – небеска тела, као што то ради и с људским – и њихове препознатљиве особине повезује с личностима са којима се сусреће или с околностима у којима се налази. Можемо, без опасности да много погрешимо, претпоставити да је Данте, посматрајући ту неримујућу реч *corpo* (*тело*), помислио на *scorpio* (*шкорпија*), коју није одбацио, него ју је употребио много касније, али не у контрактивном облику, *Scorpo*, као Томазо да Фаенца, него као *Scorpio*, правећи једну од најжешћих „телесних” слика у *Комегији*, у првој терцини певања XXV *Чистилицца*. Ако упоредимо та два пара рима, Томазовог *corpo-Scorpo*, и Дантеовог *Scorpio-storpio*, на најсажетији начин, али доста тачно, можемо приметити каква промена се догодила у поезији на Апенинском полуострву између генерације Томаза да Фаенца и оне којој су припадали Гвидо Кавалканти, Данте Алигијери и Чино од Пистоје, творци тзв. *Dolce stil novo*, *слајкој новој стици*.

Кад се овако читају Дантеове риме, могли бисмо да начинимо читав круг око *Комегије*, и то уопште не би било незанимљиво путовање. Али враћајући се на почетну тачку или повод овог увода, *corpo*, једноставно ћу закључити да је Данте наслутио да од тог „мањка” може да се начини нешто *много више*. Пошто му се

¹ Не бих помињао ту могућност да се тај необични пар рима, *corpo-Scorpo*, не налази у сонету Томаза да Фаенца, Дантеовог нешто старијег и много непознатијег савременика. Томаза треба поменути и због тога што се све донедавно веровало да је брат оног страшног кнеза Уголина из Пизе, којег Данте сусреће у певању XXXII *Пакла*, и још више, због тога што га Данте укратко, али пре похвално помиње у своме трактату о пучком језику, „јер сам га чуо”, каже Данте, „како се понекад удаљује од свога ромањолског дијалекта”, који је, по Дантеу, прилично опор и приличнији мушкарцима него женама! „Јер сам га чуо”, што значи да га је Данте и лично упознао, а није искључено да је чак имао прилику да чита тај један од три сачувана Томазова сонета у коме се појављује та помало натегнута рима *corpo-Scorpo*. Док сам крајем 1992. године, започињући француски превод *Комегије*, размишљао о том проблему *corpo* и астролошком знаку *scorpion*, за своје потребе исковао сам један појам, али на француском језику, од којег сам начинио наслов своје збирке љубавних стихова, „стопивши” те две речи *corps* и *scorpion* у једну, *Scorps*, од које сам у наставку направио име-наслов *Chère SCORPS*. Али то је друга прича.

ћело „успротивило”, песник је одлучио да га рашчлани на саставне делове, до најмањих честица, и да га угради у целу конструкцију *Комедије* у којој би ти делови тела – људског у првом реду, али не искључиво, јер у *Комедији* има и животиња које су, такође, телесна бића – ако *Комедију* замислимо као једну катедралу – и то искошену катедралу, као што је онај торањ у Пизи – имали улогу спољних украса и чак, рекао бих, жбуке која помаже да се значајнији елементи градње чвршће споје.

Данте је студирао неко време медицину у Болоњи, пошто је морао припадати неком еснафу и имати какву-такву диплому да би се укључио у политички живот свога града – јер је као песник помислио, али после се покајао, да нешто учини за успостављање мира и слоге – а можемо, такође, претпоставити да је присуствовао и лекцијама из анатомије и вивисекцији животињских и можда људских тела, што је, као и астрологија, била строго забрањена делатност... Али ко је могао да обузда човекову жељу да упозна небеска струјања и утицаје или унутрашњост свога тела? Видећемо, у току овог кружења око *corpo*, да је Данте добро упознао ту унутрашњост. А у Фиренцу се вратио као припадник апотекарског еснафа, што је у оно време подразумевало и одређено медицинско знање; али Данте није никада практично, колико се зна, сем можда потајно, користио то у Болоњи стечено искуство.

Данте је, дакле, ставио *људско ћело* на вивисекцијски сто *Комедије*, и започео једну бескрајну анатомијску варијацију, и није било опасности да га било који инквизитор због тога прогласи јеретиком и спали. На страницама које следе покушаћу да представим Дантеа као лирског анатома, готово хирурга; од два пута која су преда мном, или да следим хронологију *Комедије*, певање по певање, или да следим логику тела, *од главе до ћелије*, определио сам се за овај други. Ко хоће, нека ме следи. Кренимо, дакле, од горе према доле, од те најмање честице, *власи косе*, до тврдог *ножној нокија*.

Почиње, дакле, једно неуобичајено читање *Комедије*. Јер Дантеово тело је још увек наше тело, до најмањих ситница. Све се променило од 1321. године, од Дантеове смрти, једино још увек имамо два ока, двадесет прстију, једно срце и једна уста. Када Данте говори о своме телу, он говори и о нашем телу. Зато га треба пажљиво послушати.

Поред свега, радознали читалац ће, током ове вивисекције, сазнати и друге занимљиве податаке о Дантеу. Повремено ћу доводити у везу Дантеа и Франсоа Вијона, јер постоје изненађујуће сличности међу њима, и можда највише по томе како су третирали тело.

Беатричино тело

Quando corpus morietur

Иако ћу на страницама које следе трагати за Дантеовим телом онаквим какво је „уграђено” у текст *Комедије*, начинићу мали поглед уназад, према једном Дантеовом делу које је, по много чему, увод у *Комедију*, на чијим последњим страницама Данте најављује да ће, уколико га ништа не спречи – као да је већ слутио прогонство из Фиренце и неповратак – написати једно дело истински достојно Беатриче. То обећање дао је, пре свега, себи, 1295. године, кад је завршио збирку стихова *Vita nova* – чији латински наслов не треба преводити ни на један језик, а најмање на италијански – коју можемо сматрати првом песничком збирком европске, па и светске поезије. Та невелика књига компонована је од стихова, *сонета* и *канциона*, кратких (техничких) коментара тих стихова и прозних текстова, натопљених изузетним лирским *зебњама*, јер Данте је већ у то време користио реч *angoscia*, која се појављује управо у секвенци „једења срца”. На самом почетку, у поглављу III, Данте описује своје стање након другог сусрета с Беатриче, и након тога пада у сан. То „падање у сан” најављује она три која ће се десити у *Комедији*, сва три у *Числици*.

Ево дела тог поглавља у коме Данте препричава свој сан, изузетан по интензитету, у присуству Амора:

Чинило ми се да видим како у његовом наручју спава нека особа нага, мада ми се чинило да је била огрнута у бледорујни veo; док сам је веома пажљиво посматрао, схватио сам да је то госпа од спаса, која је претходног дана била поздравила. А, такође, чинило ми се да овај у једној од руку држи нешто, све у пламену; и учинило ми се да ми збори ове речи: „Vide cor tuum.” И након што је остао тако неко време, учинило ми се да буди ону која је спавала, и толико се трудио целим својим духом, како би појела то што је пламтело у његовој руци, и што је она с неверицом јела. После тога, његова веселост преобрази се у горки плач; и тако плачући, ови ову госпу својим рукама, и учинило ми се да се с њом виноу према небесима; због тога ме обузе таква зебња коју мој лаки сан није могао да поднесе, него се прекину и ја се од тога пробудих.

Ова Дантеова парафраза о „поједеном срцу” – која је, али у нешто измењеном облику, била приписивана трубадуру Гилему од Кабестана – једини је тренутак кад је песник видео изблиза своју Беатриче, иако не изговара њено име, и то готово потпуно

нагу! Видео је читаво њено тело, једном заувек, и док је она јела његово срце, знак да јој је он дао сву своју љубав и себе. Али касније, ни у *Vita nova* ни у *Комеџију*, он не описује Беатричино тело, као што описује многа друга која среће на своме путу. Он тако задивљено говори о Беатриче да нам се чини да је видимо, али не бисмо знали да кажемо да ли је плава или црна, ни какве су њене руке, стас. Данте се задовољава да говори о њеним очима, чак и кад је њено лице прекривено велом које крије њену другу лепоту, толико да га и сама Беатриче опомиње да не би требало да их толико гледа, јер „није рај само у мојим очима”, како му каже у једном тренутку! Исто тако седам Беатричиних пратиља примећује да је посматра одвише нетремице, и оне му то кажу: „Tropo fisso!”²

Данте као да је заборавио да је, макар у сну, видео Беатриче нагу у Аморовим рукама, и закључује да ова Беатриче која га је дочекала на улазу у Земаљски рај није она коју је сретао по фирентинским улицама, и најмање она коју је видео у сну.

Занимљиво је ипак да је сама Беатриче подсетила Дантеа на своје тело, након свих прекора које му је упутила због његовог понашања после њене смрти! Она изговара две терцине које су образац макабарске поезије, какву ће неколико столећа после Дантеа писати барокни песници по целој Европи:

Престани сузе да сејеш и слушај:
чућеш како је пратит ме требало
стављена када бејаш у гроб у тај,

Би, све што си видео, премало
спрам лепог тела у коме сам била
затворена, кад у земљу је пало.

Ово „спуштање у гроб”, опис који има нешто од слика и музике на тему Христовог страдања, или *Stabat Mater dolorosa*, једна је од најтуробнијих и најнеочекиванијих сцена у целој *Комеџију*. И у свему томе Беатриче нам открива да је њено тело било лепо, оно што се Данте није усудио да каже и да га опише! Кад помислим да је Беатриче умрла тако млада, у двадесет петог години, и да је била затворена у лепом телу кад су је спуштали у гроб, само једна мисао ми долази:

---

² Чак и Вергилије, који у певању II *Пакла*, открива Дантеу да га је Беатриче посетила у Лимбу да би га замолила да му крене у помоћ изгубљеном у мрачној шуми, поред тога што је назива „душо врла”, не описује Беатриче друкчије него: „Њезине очи сјаху попут звезде.”

Quando corpus morietur,
Када умире тело,

што ће постати један од мотива реквијемске европске музике. Можемо поставити питање од које болести је Беатриче умрла, од туберкулозе, или од туге што су је удали за богатог удовца трговцем свилом? Неки кажу да је умрла приликом порода. Да ли је Данте, макар из прикрајка, присуствовао њеној сахрани? Из *Vita nova*, који је узбудљиви дневник једне немогућне и страсне љубави, сазнајемо да је Данте пао у најдубље очајање кад су му фирентинске госпе саопштиле да је његова драга узлетела с анђелима на небо. И нема разлога да му не верујемо.